

Битка око преименовања улица у Источној Европи после пропасти комунизма одражава њихову важност као симбола идентитета, историје и моћи.

Шта је у имену? Више него што бисте помислили, нарочито када се ради о улицама, и због тога анализа њихових назива толико открива.

Док су у источном Берлину и 20 година након пада Берлинског зида многи улични називи остали непромењени, као споменици педесетогодишњем комунизму, већина балканских држава пожурила је да се отараси ових очигледних показатеља њиховог социјалистичког наслеђа.

У Букурешту, где сте једном могли да марширате Булеваром победе или социјализма, сада можете да прошетате Булеваром јединства.

У Србији, међутим, ствари су опет стигле на почетак. Постоје позиви да се улице, које су преименоване у 1940-им и назване по совјетским ослободиоцима, а којима су деведесетих враћени називи које су имале пре револуције, поново преименују како би се обновила успомена на Лењина, Црвену армију и совјетске војсковође.

Албанија, земља која је, можда више од било које друге балканске земље пропатила под комунистичким јармом, нема оваквих проблема; већина улица у Тирани никада није ни добила имена.

Контрол, алтер, дилит

Постојање улице није ограничено на просту таблу која носи њено име, или на графички приказ којим је представљена од стране Ци-Пи-Ес система. „Улични називи“, каже Јулијан Пују, графички дизајнер из Букурешта „имају готово исту функцију као и брендирање: они причају причу о том месту, граду или држави.“

Истраживање неких 20.000 уличних назива у земљама Балкана и Немачкој говори нам много о особинама њихових људи и о њиховој историји.

Тирана и Букурешт више су „мачо“ од других на Балкану. Румуни имају склоност ка снажним религијским и војним вођама, и многе улице главног града назване су по кључним личностима православне цркве и војске, иако Румуни имају и нежнију страну, јер је скоро петина уличних назива посвећена свету природе.

Од оних улица које уопште имају имена, у Тирани је неких 77% посвећено важним националним личностима или историјским догађајима. Чини се да су грађани Софије посвећени култури и образовању, пошто је 42% уличних назива у вези са личностима из света уметности, а још 16% имена улица у вези је са науком.

Не изненађује, имајући у виду прошлост земље, да улице Београда врве од националног идентитета. Скоро 10% уличних назива у Београду посвећено је славној прошлости, а више од 70% сећању на кључне личности из националне историје.

Широм Балкана, политички режими који су се смењивали тражили су лак и јефтин начин да наметну своју идеологију и вредности јавним просторима, и одузму легитимитет претходним режимима, преименовањем улица, тргова и булевара.

Још од времена хабзбуршког владара Франца Јозефа, преко времена Хитлера, Мусолинија и Тита, до демократских влада након 1989, прича је била мање више иста: поништи прошлост. Као да је комбинација са тастатуре “Ctrl+Alt+Delete” примењена на колективну меморију.

Власти које су у Норвешкој улицу шеретски назвале „Улица срећног насиља“ или укрстиле „Клинтонovu улицу“ са „Улицом верности“ у САД, или у Румунији назвале улицу у којој је фабрика сладоледа „Улицом сунца“, вероватно су хтеле да изазову осмехе. Али, на Балкану, именовање улица није увек била ствар за смејање.

Једна улица – много назива

Као резултат сталних промена назива, различите генерације становника одређених улица користе различите називе, у зависности од имена које је улица носила у време њиховог одрастања или усељавања.

Харис Заимовић, управник Националног архива у Сарајеву, зна колико ово може да збуњује. „За исту улицу, моја бака је користила назив из периода између два рата, моји родитељи користили су комунистичко име а ја користим име које је добила након 1991.“ објашњава Заимовић.

Изузетак од овог циклуса промена у Босни и Херцеговини јесте престонички главни булевар, „Маршала Тита“. Ова улица задржала је свој назив после пада комунизма, као тестамент наклоности коју многи Босанци још увек гаје према бившем југословенском вођи.

Многе друге улице у босанском главном граду промениле су називе након добијања независности, и најчешће одражавају успон бошњачко/муслиманске заједнице у граду након рата 1992-1995.

Друге улице посвећене су домаћим и страним херојима рата. Један од примера је и улица Курта Шорка, названа по Американцу шефу представништва Ројтерса који се прославио својим медијским покривањем опсаде Сарајева.

Шорк је нарочито познат по својој репортажи о Адмири Исмић и Бошку Бркићу, Бошњакињи и Србину који су страдали од снајпера док су 1993. бежали из опкољеног града. Ова прича стигла је у све светске главне вести као симбол љубави која превазилази етничке поделе.

„Људи настављају да гледају једни на друге кроз призму свог националног и религијског идентитета“ сматра четрдесетогодишњи Денис Тановић, добитник Оскара и лидер организације „Наша странка“. Ми волимо Италијане, Французе и Американце, али мрзимо своје блиске суседе. То је велика промена која је обележила Сарајево у последњих 20 година.

Повратак у „златно доба“

У Босни и Херцеговини, политика промене назива не одражава само пад комунистичког система. Она одражава и рат који је уследио и чињеничну трипартитну подељеност земље на бошњачко/муслиманску, српску и хрватску сферу.

У Румунији и Бугарској, процес преименовања био је једноставнији. Политика промене уличних назива била је базирана на два принципа: уклонити имена која величају дискредитовани комунистички режим и обновити такозвано „златно доба“ између два рата.

А када је долазило до спорова, то је углавном било поводом покушаја да се улице назову по наводним симпатизерима нациста или да се задрже називи по личностима које су биле део, или које су хвалиле комунистички режим.

Неке од највећих расправа поводом уличних назива тичале су се историјских догађаја који су у главама људи попримили збркан смисао. Један од таквих случајева јесте улица „7. новембра“ у Софији, чије име многи људи повезују са руском Октобарском револуцијом из 1917. Заправо, ова улица посвећена је датуму из бугарске историје.

Друга чарка десила се поводом иницијативе да се улица у Софији назове по Борису Филову, историчару уметности и археологу који је постао министар у бугарској влади током Другог светског рата и који је био пријатељ краља Бориса. Филов је постао предмет жустре дебате у Бугарској када је Академија наука предложила да се улица у Софији назове по њему. Овај план је наишао на негодовање неких историчара и јеврејске заједнице, и одбачен је због тврдње да је Филов био симпатизер фашиста.

Слична је и прича о Маршалу Јону Антонескуу, контроверзном румунском диктатору из периода Другог светског рата, под чијом владавином је депортовано и убијено на десетине хиљада Јевреја и Рома. После 1990., многе улице назване су по овом човеку, који је у очима многих Румуна остао национални херој.

Ове улице морале су бити преименоване 2003., када је јавно исказивање подршке Антонескуу стављено ван закона, након што је званична комисија потврдила његову умешаност у Холокауст.

Румунији још увек има проблеме по питању прошлости које мора да реши, и који настављају да производе контроверзе које се преносе на називе улица. Још увек у Букурешту постоји на пример улица названа „Јеремија Попеску“, иако је бивши командант снага министарства унутрашњих послова био умешан у унутрашњу депортацију неких 40.000 наводних противника комунистичког режима у 1950-им.

Тито нестаје

Иако је и Београд главни град бивше комунистичке земље, прича о преименовању његових улица разликује се од оне о Букурешту или Софији. То је из разлога што је српска транзиција из комунизма била све само не директна – њу је одлагала и компликовала владавина Слободана Милошевића дужа од једне деценије.

Због тога је проблем уличних назива у Београду сложенији него у многим суседним земљама па је, како је писац Момо Капор духовито приметио, потребно мање времена саградити нову улицу у Београду него сложити се по питању имена.

Једно од првобитних предложених решења у Србији било је да се улицама врате називи које су имале пре Другог светског рата. За разлику од Сарајева, Београд је одбио да задржи успомену на бившег председника Тита у именима својих улица и тргова. Када је Југославија почела да се распада, почело се и са уклањањем Титовог имена. Главна улица у Београду, која је некада носила име по Титу, сада је добила ново, српско националистичко име „Улица српских владара“.

„То је била прва улица којој је промењено име још 1992.“, присећа се Владимир Дулович, историчар и аутор студије о преименовању београдских улица током последњег века и по. „Сада Тито нема ниједну улицу названу по њему у центру Београда, мада једна још постоји у предграђу,“ додаје он.

Касније комисије биле су склоније давању имена улицама по познатим личностима из међуратног периода. Ипак, захваљујући ироничном обрту, данас се много дискутује о предлогу руског амбасадора да се улицама поново врате називи који су величали совјетске ослободиоце града.

„Ми Балканци патимо од болести, од опсесије променом“ каже Јован Ћирилов, драматург и бивши председник прве комисије за промену назива улица из 1991.

Крај опсесије?

Балканске државе нису једине које се хватају у коштац са проблемом покушаја усклађивања политичких промена са коришћењем јавних простора. Немачка је након пада Берлинског зида и уједињења Федералне Републике и комунистичке Немачке Демократске Републике (ГДР) упала у сличне проблеме.

Раздвојене скоро пола века и развијајући се у супротстављеним идеолошким системима, две Немачке и два Берлина на својим улицама носили су трагове идеолошке поделе.

У јуну 1991, немачки федерални парламент Бундестаг је изгласао да се престоница из Бона врати натраг у Берлин. Повратак у уједињени Берлин изазвао је битку за симболичку контролу над јавним просторима града.

Основни захтев био је да се замене улични називи који су дати од стране бивших власти ДР Немачке. После периода јавне расправе, локалне власти предале су овај задатак независној комисији у септембру 1993.

Шест месеци касније, комисија је донела сет препорука које су вођене принципом „да друга немачка демократија“ – она која је сада на снази – „нема разлога да одаје пошту политичарима који су активно допринели уништењу прве немачке демократије“.

То је значило да се улицама не могу дати или вратити имена нациста, који су напали и срушили Вајмарску републику у периоду пре Другог светског рата. А толеранције неће бити ни за оне који су се „противили режиму Национал социјалиста после 1933. само да би га заменили другим тоталитарним режимом, комунистичким,“ како је Брајан Лад написао у својој књизи „Духови Берлина“

Један од најконтроверзнијих случајева у Берлину тичао се имена социјалисте и феминисткиње Кларе Цеткин, која је умрла 1933. у Москви, одмах након преузимања власти од стране нациста. Од момента када се прикључила Комунистичкој партији Немачке 1919, она је посматрана као непријатељ демократске Вајмарске Републике.

Самим тим, комисија је пресудила да би улици Кларе Цеткин требало вратити стари назив Доротејенштрасе, у знак сећања на другу жену пруског владара који је ову област добио као свадбени поклон.

Када је комисија изјавила да улица која води од источног Берлина до немачког парламента, Рајхстага, не може бити названа по противнику парламентарне демократије, левичарске и феминистичке групе су протестовале.

Две декаде након 1989, називи улица на Балкану и у бившој ДР Немачкој изазивају мање контроверзи него раније, што је показатељ опадања значаја идеолошких подела у Европи.

Безимене улице

Једна балканска престоница успела је да избегне већину ових проблема. Главни град

Албаније, Тирана, има много улица које немају називе нити су их икада имале.

Када људи желе да пронађу неку адресу или да некога упуте, суочавају се са тешкоћама. Обично су принуђени да пронађу другачији начин за одређивање локације, користећи се важнијим објектима, попут министарстава, школа или статуа.

Арта Казази, шеф развојног одељења у Албанској поштанској служби каже – са дозом разумевања за изгубљене туристе – да ће „све доћи у нормалу за годину или годину и по“.

У међувремену, они који достављају пошту морају да се сналазе са скицом града одштампаном на два папира димензија А4 спојена селотејпом, на којима су означене све важне зграде и грађевине које могу послужити као оријентир.

Низак и са уморним, избораним лицем, Аслан је искусни поштар. Док утоварује пакете у свој комби, каже: „Уколико не нађемо примаоца после пажљиве потраге, враћамо писмо или пакет у пошту, и након три дана чекања, враћамо га пошиљаоцу“.

Феномен безимених улица у Тирани нема ничег заједничког са сукобима око албанског комунистичког наслеђа. Он је последица чињенице да су након пада комунистичког режима, огромне масе људи напустиле села и изазвале урбанистички хаос и грађевински бум. Већи део ове градње био је недозвољен и остао је нелегаллизован.

Када морају да одговоре на хитан позив, возачи амбулантних кола суочавају се са истим изазовима као и они који достављају пошту. „Уколико не пронађем адресу, покушавам да изнађем решење тако што се са пацијентом нађем на месту које обоје знамо“, каже Астрит.

„Уколико пацијент не може да дође на одређено место, то је живот! Али нико до сада није умро“.

„Навучени“ на промене - преименовање улица на Балкану

Пише: Маријус Козмеану
понедељак, 02 новембар 2009 13:07

Превела Јована Папан

(Чланак преузет из магазина „Балкан Инсајт“ <http://www.balkaninsight.com/en/main/analyses/23293/>)